

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської і фіно-угорської філології

КУРСОВА РОБОТА

на тему: Особливості мовного вираження гендеру в англійській та українській мовах

студентки групи Па 08-21
факультету германської філології і перекладу
денної форми здобуття освіти
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська
освітньо-професійної програми Англійська мова і
друга іноземна мова: усний і письмовий переклад
у бізнес-комунікації
Родіонової Дарії Антонівни

Науковий керівник:
доктор філологічних наук, доцент
Шутова М.О.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	6
1.1 «Гендер» - визначення терміну як міждисциплінарного феномену	6
1.2 Граматична категорія роду.....	7
1.3 Класифікація сучасних англійської та української мов за синтаксичною типологією	9
1.4 Екстралінгвальні фактори лексику	10
Висновок до розділу I	12
РОЗДІЛ II	
ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	13
2.1. Особливості вираження гендеру в іменниках	13
2.1.1. Вираження в англійській мові.....	13
2.1.2. Вираження в українській мові	14
2.1.3. Фемінітиви у назвах професій	15
2.2. Особливості вираження гендеру в займенниках.....	17
2.2.1. Вираження в англійській мові.....	17
2.2.2. Вираження в українській мові	19
2.3. Гендерні стереотипи у вживанні прикметників.....	20
Висновки до розділу II.....	21
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	25
ДОДАТОК А Ізоморфні та аломорфні характеристики дієслів в англійській та українській мовах	28
ДОДАТОК Б Особові займенники в англійській мові	29
ДОДАТОК В Вживання неозайменників	30
ДОДАТОК Г Особові займенники в українській мові.....	31

ВСТУП

Гендерні дослідження є міждисциплінарними і охоплюють багато сфер науки, такі як соціологія, психологія, економіка, політологія, педагогіка, а також лінгвістика. Остання розглядає гендер через призму його прояву в мові, тобто існування фемінітивів, граматичної категорії роду та гендерно-нейтрального письма. У яких мовах існує граматична категорія роду і як це впливає на сприйняття мови? Який рід ми використаємо, якщо не знаємо гендеру людини? І головне питання в порівняльному мовознавстві: наскільки відрізняється вираження гендеру в мові, якщо порівнювати дві мови – одну, яка вважається аналітичною, і іншу, яка вважається синтетичною.

Питання вираження гендеру є багатограним, оскільки воно досліджується на різних рівнях мови, таких як морфологічний та лексико-семантичний рівні, а також з погляду чинників, які впливають на формування мовних стереотипів, тобто розділення на «жіночі» і «чоловічі» слова, їхній вплив на повсякденне життя та намагання уникнути цих впливів, досліджуючи гендерно-нейтральне письмо й можливість його впровадження.

Дослідженню гендеру з точки зору психології і соціології присвятили свої роботи вітчизняні (Іванченко С., Степанова Е.) та зарубіжні (Джон Мані, Річард Грін, Девід Гег) учені.

Теоретичною базою роботи слугували дослідження Коккіни Л. та Марінашвілі М., які дослідили питання гендерно-нейтральної мови як перекладознавчої проблеми на прикладі трьох мов: української, французької та англійської; Мороз, Т., яка розглянула співвідношення семантики та граматики на рівні морфологічної категорії іменника; Гега Д., який дослідив історію занепаду слова «sex» («стать») та утвердження нового терміну «gender» («гендер»); Мун Р., яка через корпуси даних проаналізувала частоту стереотипного використання прикметників із словами «жінка» та «чоловік».

Ускладнення процесу передачі інформації при перекладі через різницю в англійській (аналітичній) та українській (синтетичній) мовах визначає

актуальність роботи. Такі питання як використання категорії роду як стилістичного засобу, етична передача наявності гендерно-нейтральних займенників у англomовному тексті/промові, вплив гендерних стереотипів на використання певних прикметників в обох мовах і різниця в їхньому прояві та передачі в міжкультурному контексті мають враховуватися під час перекладу текстів з однієї мови на іншу, а отже мають досліджуватися паралельно.

Об'єктом дослідження є особливості мовного вираження гендеру в англійській і українській мовах.

Предметом дослідження є граматична категорія роду, вираження гендеру в займенниках, екстралінгвальні фактори лексики та їхній вплив на гендерне розділення іменників, гендерні стереотипи і їхній прояв у вживанні прикметників в англійській та українській мовах.

Мета роботи полягає в аналізі способів вираження гендеру, дослідженні впливу гендерних стереотипів на вживання певних прикметників із іменниками, що позначають жінку та чоловіка, і можливості застосування гендерно-нейтральної лексики в англійській і українській мовах.

Завданнями цього дослідження є:

1. Визначення поняття «гендер» як міждисциплінарного феномену.
2. Дослідження способів вираження гендеру в іменниках та займенниках в англійській та українській мовах.
3. Визначення екстралінгвальних факторів впливу на лексикон.
4. Аналіз дослідження Розамунд Мун «From *gorgeous* to *grumpy*: adjectives, age and gender» про частоту вживання певних прикметників із словами «жінка» та «чоловік».

У ході роботи були використанні такі **методи** дослідження:

- критичний аналіз літератури, обраної для вивчення та розкриття теми в дослідженні;
- порівняльно-зіставний метод для дослідження особливостей вираження гендеру на різних мовних рівнях в англійській та українській мовах;

- підбір та семантичний аналіз прикладів для підкріплення теоретичного матеріалу та практичного дослідження теми.

Структура роботи цього дослідження: два розділи, висновки до кожного з них, загальні висновки, резюме, список використаної літератури, список ілюстративних джерел та додатки.

Вступ надає короткий підсумок теоретичної бази, актуальності роботи, визначає об'єкт, предмет та мету дослідження, а також представляє його завдання.

Розділ I «Теоретичні основи дослідження вираження гендеру в англійській і українській мовах» зосереджується на визначенні терміну «гендер» як міждисциплінарного феномену, пояснює зв'язок між типологічною класифікацією мов за граматичним словотвором та вираженням гендеру, а також екстралінгвальні фактори класифікації лексики.

Розділ II «Особливості мовного вираження гендеру в англійській та українській мовах» зосереджується на відображенні особливостей вираження гендеру в іменниках, займенниках, а також досліджує вживання певних гендерно-маркованих прикметників з іменниками, які позначають стать людини.

У **загальні висновках** описуються результати та актуальність цього дослідження, а також підсумовуються важливі теоретичні та практичні результати.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

1.1 «Гендер» - визначення терміну як міждисциплінарного феномену

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) чітко розрізняє поняття «стать» і «гендер»: «стать» визначається біологічними та фізіологічними характеристиками, поділяючи людей на жінок та чоловіків; «гендер» же посилається на соціально сконструйовані ролі, поведінку, діяльність та атрибути, які визначаються суспільством та приписуються ним як притаманні жінкам або чоловікам [23]. «Жіноче» та «чоловіче» вживається тільки по відношенню до статі, а «жіночість» (в деяких перекладах «фемінінність») і «маскулінність» відносяться до гендерних категорій.

Як можна спостерігати, за інформацією 2016 року, офіційно ВООЗ визнає існування тільки жіночого та чоловічого гендеру, але варто зазначити, що згідно з новиною від липня 2022 року, вони внесли зміни в свій посібник «Gender mainstreaming for health managers: a practical approach», де переглянули основні поняття гендеру, додавши концепт інтерсекціональності та переосмислили початковий бінарний підхід до самого терміну [22]. Проте щоб зрозуміти всю проблематику та багатогранність питання можливої ідентифікації людини, яка проявляється в мові, треба розглянути й інші інтерпретації поняття «гендер».

Згідно із законом 2002 року про права трансгендерів, який був прийнятий міською радою Нью-Йорка для розширення рамок гендерного захисту, визначення гендеру «включає фактичну або сприйняту стать, гендерну ідентичність та гендерне самовираження, фактичне або сприйняте гендерне самосприйняття людини, її зовнішній вигляд, поведінку, самовираження або іншу гендерну характеристику, незалежно від статі, приписаної цій людині при народженні» [17]. У формулюванні цього закону уникають чітких розділень на «жіноче» та «чоловіче», на «фемінінність» та «маскулінність»,

що є більш нейтральним та не виключає існування самоідентифікації поза межами звичних категоризацій згідно зі статевими ознаками.

Дослідження різниці між біологічною статтю та гендером почалося ще в 1950-х роках, і першим, хто дослідив ці поняття та ввів нові терміни «гендерна роль» та «сексуальна орієнтація» став Джон Мані (John Money, 1952) у своїй дисертації «Hermaphroditism: An Inquiry into the Nature of a Human Paradox», а потім у 1964 році Роберт Строллер (Robert Stroller) запропонував новий термін «гендерна ідентичність», що спровокувало цілий ряд досліджень цих понять та їхніх проявів у різних дисциплінах.

Проте варто зазначити, що ці науковці не створили саме слово «гендер», вони тільки надали йому нового значення в психології та соціології. Воно походить від середньоанглійського «gender, gendre», що є запозиченням із давньофранцузького «gendre» (сучасне «genre»), що в свою чергу походить від латинського «genus» - «рід, сім'я, нація» [21]. Це слово не використовувалось у сучасному значенні, і вважалось менш популярним синонімом до слова «стать» («sex»). Найчастіше воно вживалось виключно у значенні граматичної категорії роду (grammatical category of gender), тобто категоризації слів у мові за жіночим, чоловічим та середнім родами, і не використовувалось в широкому значенні, а отже було запозичено з філології (John Money, 1985). Існують, проте, й інші причини використання саме слова «гендер» замість «стать». Так, Девід Гег (David Haig, 2004) зазначив, що в Академії одною з них називають збільшення використання цього терміну у феміністичному дискурсі в 1980-х, а отже і його популяризація серед науковців на знак підтримки феміністичних цілей та уникнення плутанини у слові «sex» у значеннях біологічної статі й статевого акту [13].

1.2 Граматична категорія роду

Як вже було зазначено раніше, поняття гендер тим, яким воно визначається зараз, Джон Мані взяв з терміну «граматична категорія роду», який широко використовується в лінгвістиці [20]. Деякі люди пов'язують це з

тим, що категорія роду в мовах хоча і використовується для позначення жіночої та чоловічої статі, якщо казати за неживі предмети, вона не має жодного зв'язку з біологічною статтю, а отже на неї впливають соціокультурні фактори формування уявлень про об'єкти в мові.

Граматичні/морфологічні категорії складаються з єдності тотожних граматичних значень, що мають однакову форму, наприклад, категорія числа представлена опозицією *однина::множина*. Проте ці категорії обмежуються в їхній кількості в будь-якій мові світу [1]. Різницю в морфологічних категоріях між двома мовами можна побачити на рисунку 1, де показано ізоморфні та аломорфні характеристики дієслів в англійській та українській мовах.

Category	Means of realization in English (S-synthetic, A - analytical)	Means of realization in Ukrainian (S-synthetic, A - analytical)
<i>ISOMORPHIC</i>		
Person	<i>S I know-he knows</i>	<i>S Я знаю-Вона знає</i>
Number	<i>S He reads-They read</i>	<i>S Я знаю-Вони знають</i>
Tense	<i>S-A I work-I worked- I shall have done that if...</i>	<i>S-A Я читаю-Він читав</i>
Mood	<i>S-A Let us sing. Stand up! He would have been here...</i>	<i>S-A Читай. Нум я вам заспіваю! Читав би швидше!</i>
<i>ALLOMORPHIC</i>		
Aspect	<i>S-A He is working</i>	<i>S Він читає</i>
Phase	<i>S-A He has done/worked</i>	<i>S Вона написала</i>
Voice	<i>S-A The letter is written</i>	<i>S//S-A Лист написаний / був написаний</i>

Рис. 1 - Ізоморфні та аломорфні характеристики дієслів в англійській та українській мовах

Можна помітити, що в англійській мові існує сім категорій дієслова. Хоча на самому рисунку 1 це не було згадано, в українській мові, крім зазначених вище, існує восьма морфологічна категорія – категорія роду, яка буде розглянута далі.

Граматична категорія роду – категорія, яка властива різним частинам мови, і означає, що слово або форми слів діляться на два або більше роди, які зазвичай відповідають розділенню на жіночу та чоловічу стать, проте можуть не вказувати на саму біологічну стать [1]. Розділення на рід різняться відповідно до мови, яка розглядається. Так, наприклад, в українській та німецькій мовах існують 3 граматичні роди (жіночий, чоловічий та середній), у французькій і італійській – 2 (жіночий і чоловічий), а в англійській мові не існує даної категорії взагалі [5].

Проблематика вираження гендеру в порівнюваних мовах передусім залежить від граматичної категорії роду, реалізація якої відрізняється в англійській та українській. Це відображається через синтаксичні зв'язки та впливає на типологічну класифікацію за синтаксичними характеристиками розглянутих мов, тобто згідно з типом граматичного словотвору.

1.3 Класифікація сучасних англійської та української мов за синтаксичною типологією

Для того, щоб зрозуміти особливості вираження гендеру за допомогою граматичної категорії роду, спочатку треба розглянути класифікацію самих мов згідно з реалізацією в них синтаксичних відношень, оскільки вони мають безпосередній вплив на словотвір, утворення речень та словосполучень. Для цього ми візьмемо типологічну класифікацію мов відповідно до типу граматичного словотвору, так як вона найбільше відображає питання, яке розглядається в цьому дослідженні.

За морфологічною класифікацією англійська та українська мови відносяться до флективних, тобто тих, у яких змінюється форма слова, щоб показати будь-які зміни у значенні або граматичній його функції. У флективних мовах закінчення є багатозначними, і коли приєднуються до основи, відповідно до їхньої класифікації за типом граматичного словотвору, можуть вказувати на число, частину мови, час, а у деяких мовах, як в українській, - ще й на рід, відмінок тощо [5].

Флективні мови поділяють на синтетичні та аналітичні:

- синтетичні мови (від гр. *synthesis* «поєднання») – мови, у яких граматичне значення виражається за допомогою флексій і формотворчих афіксів, чергування звуків тощо;
- аналітичні мови (від гр. *analysis* «розчленування») – мови, у яких лексичне значення виражене повнозначними словами, а граматичне – службовими, порядком слів, інтонацією [5, с. 327].

Згідно з цією класифікацією, українська мова, разом з білоруською, польською, чеською, німецькою, давньогрецькою, латинською та ін., належить до синтетичних мов, у той час як англійська, а також всі романські мови, гінді, урду, болгарська, македонська та ін., належать до аналітичних мов [5]. Проте слід пам'ятати, що жодна мова не класифікується як чисто синтетична або чисто аналітична. Їхній розподіл повністю залежить від того, які саме характеристики домінують у мові, але це не позбавляє їх характеристик іншої групи. Тобто в англійській мові присутні синтетичні способи творення (закінчення *-s*, *-ing*), а в українській присутні синтетично-аналітичні види утворення речень (*був зроблений, зробив би швидше* тощо) (див. рис. 1).

Це гратиме велику роль у подальшому дослідженні вираження гендеру через граматичну категорію роду і творення фемінітивів у мовах, які відносяться до різних груп за вищезгаданою класифікацією.

1.4 Екстралінгвальні фактори лексикону

Варто зазначити, що питання прояву гендеру в мовах розглядається не тільки з морфологічного та граматичного рівнів, а й з лексичного, систематична організація якого складається з лінгвальних та екстралінгвальних факторів, що вважаються універсальними.

Лінгвістичні принципи класифікації лексикону базуються на спільній лексико-граматичній природі (самостійні та службові частини мови), приналежності до лексико-семантичної групи (близькі за значенням сектори

вокабуляру, що характеризуються спільним концептом), особливості стилістичного функціонування та значення і денотативним та конотативним значеннями [1].

Екстралінгвальні фактори базуються на позамовних чинниках, що впливають на зміни у лексиці мови, і до них відносяться фізичні та ментальні фактори (фізичні потреби людини та її розумова діяльність), вплив навколишнього середовища (природні явища, рослини, тварини, кольори тощо) й соціальні фактори [1].

Оскільки ми розглядаємо вираження гендеру в мовах, соціальний фактор є основним для розуміння формування уявлень про гендер в суспільстві та подальше відображення його в лексиці.

Соціальні фактори охоплюють соціальні феномени, відносини та діяльність людини. Прикладами соціального чинника є сімейний (*мама, тато, брат, sister, grandma, niece*) та професійний рівні (*вчитель, пожежниця, кухар, doctor, student, astronaut*) (Березенко, 2010).

Необхідно пам'ятати, що соціальні фактори дуже часто йдуть в ногу з біологією, тобто асоціацією певних соціальних феноменів та діяльності людини з певною статтю і наявністю репродуктивних органів, а отже призначенню цих поняттям «жіночого» або «чоловічого» роду в лексиці. Такий самий принцип будується й на рівні професій: закріплення за жінкою «сімейних», а за чоловіком «професійних» обов'язків і їхнє змішування з ринком праці. Тобто присвоєння жінці «обслуговуючих» (*стюардеса, медична сестра, економка*) або «виконавчих» професій (*балерина*), а чоловікам – «інструментальних» і «керівних», що спричинило відсутність фемінітивів в офіційному дискурсі для цих посад, бо гендерні стереотипи, які століттями створювалися суспільством, так чи інакше переносяться на професійну частину соціальних факторів та впливають на лексику [18]. Це може бути однією з причин, чому багато людей відштовхують ідею використання фемінітивів в українській мові – на їхню думку вони звучать «неприродно» в деяких назвах професій (*пілот – пілотеса, експерт – експертка*).

Висновок до розділу I

Опрацювавши літературу з теми дослідження, ми розглянули визначення поняття «гендер» та його проблематику, що в подальшому допоможе нам детальніше розглянути питання його вираження в англійській та українській мовах. Гендер здебільшого виражається через займенники та граматичну категорію роду, проте особливості їхнього вживання в обох мовах напряду залежать від їхньої класифікації за способом граматичного словотвору, згідно з яким, у синтетичних мовах граматичне значення виражається за допомогою флексій, афіксів та чергування звуків, а в аналітичних – через службові слова, порядок слів та інтонацію.

До того ж ми також розглянули екстралінгвальні фактори впливу на лексику, зробивши акцент на соціальному, який відіграє основну роль у формуванні вокабуляру, який належить до людських взаємовідносин та діяльності, у тому числі професій. Надалі це допоможе нам ширше дослідити проблематику питання фемінітивів не тільки в українській, а й в англійській мовах.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Особливості вираження гендеру в іменниках

Розглянувши питання вираження гендеру через граматичну категорію роду, а також різницю у способах граматичного словотвору в синтетичних та аналітичних мовах, можна дійти висновку, що його вираження та розпізнання в англійській та українській мовах кардинально відрізняється передусім в іменниках. Так, наприклад, через відсутність вищезгаданої граматичної категорії в англійській, ми маємо здебільшого покладатися на контекст.

Іменник має граматичне значення предметності, яке виражається через категорії числа, відмінку та роду (якщо такі наявні в мові) [5, с. 301]. Перед тим як перейти до аналізу розбіжностей між вираженням гендеру в розглянутих мовах, варто зазначити, що вирізняють декілька розрядів іменників:

- загальні та власні назви;
- назви істот та неістот;
- конкретні та абстрактні;
- збірні та речовинні.

У рамках цього дослідження ми зосередимося на загальних та власних назвах істот, оскільки саме в цих розрядах лежить проблематика питання, яке розглядається.

2.1.1. Вираження в англійській мові

В англійській мові не існує граматичної категорії роду, а отже визначення гендеру людини або тварини, про яких йдеться, відбувається суто за контекстом та використанням в подальшому займенників. Наприклад:

- *Yesterday I saw a black cat crossing the street.*

У цьому реченні ми не можемо визначити чи це був кіт, чи кішка як в українській мові, а отже за потреби статі доведеться додатково уточнювати в автора цієї фрази або дивитися далі за контекстом.

Інший спосіб визначення гендеру – відштовхуватися від імені людини або тварини, що є дуже ненадійним, адже існує багато імен, які вважають в англійській мові гендерно-нейтральними (*Alex, Jess, Noah, Cameron* тощо).

Якщо мова йде конкретно про тварин, то у деяких видах є назви, які розділяють жіночу та чоловічу статі (*lion – lioness, tiger – tigress, fox – vixen, leopard – leopardess, bull – cow, stallion – mare* тощо), а також використовується «*she-*» для позначення тварин жіночої статі (*wolf – she-wolf, bear – she-bear*). Повний перелік цих видів можна знайти на офіційному сайті координування термінології від Європарламенту «*Terminology Coordination European Parliament*». Щодо фемінітивів у назвах професій – вони окремо розглядатимуться в наступному підпункті.

Усі ці тонкощі вираження гендеру можуть ускладнювати процес перекладу з англійської на українську, оскільки для того, щоб не помилитися, варто прочитати/прослухати повний текст або змінювати переклад у процесі (якщо йдеться саме про письмовий переклад).

2.1.2. Вираження в українській мові

В українській мові розподіл іменників на класи граматичної категорії роду здійснюється з урахуванням лексичної семантики або з огляду лише на формальні ознаки словоформи [7]. Проте зазвичай клас визначається за останнім.

Для того, щоб визначити рід іменника, треба утворити початкову форму слова (відповідає на питання «хто?», «що?»), а потім визначати за наступними правилами:

- іменники чоловічого роду найчастіше мають нульове закінчення (*дідусь, учитель, але собака*);

- іменники жіночого роду мають закінчення -а, -я (*вчителька, кицька*);
- іменники середнього роду найчастіше мають закінчення -о, -е (*вовчисько*).

Окремо виділяють іменники спільного роду, тобто ті, що позначають осіб як чоловічого, так і жіночого роду (*шувльга, бідолаха, сирота* тощо), і їхній рід зазвичай визначають за контекстом.

2.1.3. Фемінітиви у назвах професій

Здебільшого ситуація з фемінітивами в обох мовах, як було зазначено в теоретичному розділі цього дослідження, пов'язана з соціальними факторами. Як зазначає Марія Брус, дозвіл жінкам працювати в різних професіях напочатку ХХ століття було спричинено феміністичними рухами та світовими війнами, під час яких жінок масово залучали до виробництв, що працювали на потреби фронту. Саме завдяки цим факторам у минулому столітті почали поступово змінюватися стереотипи про розподіл на чоловічі та жіночі професії на ринку праці.

Ці зміни стали поштовхом до збільшення фемінітивів у назвах професій передусім в українській мові, у якій велику роль відіграє граматична категорія роду. Ці зміни були зафіксовані у таких словниках: «Словник української мови» Дмитра Яворницького, «Російсько-український словник» Агатангела Кримського (1924—1933), «Словник української мови в 11 томах» (1970 – 1980). В останньому міститься близько 3,500 фемінітивів, чимало з яких позначені «розм.» або «зневажл.», що відображає стан фемінітивів на середину – кінець ХХ століття в українській мові та їхній ужиток в інших стилях за межами розмовного та публіцистичного [2]. В українському правописі від 2019 року, редакція якого була підготовлена Українською комісією з питань правопису, було офіційно встановлено правила творення фемінітивів, що раніше спостерігалися в їхніх моделях, проте не були зафіксовані [6]. Згідно з ним, існують наступні моделі творення фемінітивів:

- суфікс -к-, який є найуживанішим, бо він поєднуваний з різними типами

основ (*авторка, дизайнерка, директорка, редакторка*);

- суфікс *-иц-(я)* приєднується до основ на *-ник* та *-ень* (*верстальниця, порадиця, учениця*);
- суфікс *-ин-(я)* сполучається з основами на *-ець* та закінченнями на приголосний (*кравчиня, плавчиня, продавчиня, майстриня, філологиня*);
- суфікс *-ес-* рідковживаний (*дияконеса, патронеса, поетеса*).

В англійській мові фемінітиви у назвах професій утворює закінчення «*-ess*» (*poetess, actress, stewardess* тощо). Проте з початком гендерних досліджень під кінець ХХ століття представники феміністичної лінгвістики запропонували позбутися гендерної асиметрії в англійській мові, і вже у 1999 році ЮНЕСКО випустили Рекомендації щодо вживання гендерно-нейтральної мови («*Guidelines on Gender-Neutral Language*»), у яких запропонували використовувати гендерно-нейтральні слова замість слів із фемінітивними суфіксами [3]. Наприклад:

- *poetess – poet, steward/stewardess – flight attendant, woman doctor – doctor.*

Також було рекомендовано замінити у відповідних словах частину «*-man*» на «*-person*». А саме слово «*man*», яке колись позначало людину будь-якої статі, замінити на нейтральне «*human being*». Наприклад:

- *spokesman – spokesperson (pl. spokespeople), barman – bartender (pl. bartenders).*

В українській мові також з'явилися тенденції використовувати гендерно-нейтральні форми, але лише у збірних іменниках, які позначають людей. Наприклад:

- *відвідувачі й відвідувачки – люди, філологи й філологині – філологічна спільнота, студенти та студентки – студентство.*

Проте якщо порівнювати ці дві мови та використання фемінітивів у них, можна дійти висновку, що запровадження гендерно-нейтральних форм слів у назвах професій видається більш реальним саме в англійській мові, адже в ній нема закінчень, які б позначали роди. Тоді як в українській мові вони присутні,

а отже рішення про використання паралельних форм є більш практичним з погляду на її особливості, але менш інклюзивним.

2.2. Особливості вираження гендеру в займенниках

Займенник – це самостійна частина мови, що вказує на особу, предмет, ознаку, кількість, але не називає їх [5]. Їх поділяють на такі розряди: особові (я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони), зворотний (себе), взаємні (одне одного), присвійні (мій, твій, ваш, наш), вказівні (цей, той), означальні (весь, всякий, кожен), питальні (хто? що?), відносні (хто, що, скільки), неозначені (абихто, абищо), заперечні (ніхто, ніщо). Особові займенники мають наступні морфологічні ознаки:

- особа (перша, друга й третя);
- число (однина, множина);
- рід (чоловічий, жіночий і середній);
- відмінок.

Ми розглядатимемо конкретно особові займенники третьої особи однини й множини.

Основна особливість вираження гендеру в займенниках під час порівняння англійської та української мов полягає не в їхніх особах, роді та числі, а у їхньому вживанні, враховуючи дискурс запровадження гендерно-нейтральної мови й інклюзивного письма. Проте хоч це і вважається центром обговорень, це не виключає й інші розбіжності у правилах, коли йдеться про їхнє вживання замість конкретних іменників.

2.2.1. Вираження в англійській мові

В англійській мові третя особа складається з 3 родів (feminine, masculine and neuter) (див. табл. 1), які позначають однину, та загальний займенник, який позначає множину. Використання жіночого (she/her) та чоловічого (he/him) родів достатньо прямолінійне – їх використовують відповідно до жінок та

чоловіків, проте використання займенників середнього роду (it/its) вимагає уточнення.

Таблиця 1 – Особові займенники в англійській мові

	Singular	Plural
First person	I	we
Second person	you	you
Third person	he (masculine), she (feminine), it (neuter)	they

Займенники середнього роду в англійській мові використовуються, коли говорять про концепт, об'єкти, місця, а також по відношенню до тварин. Щодо останніх – необхідно завжди уточнювати, оскільки власники тварин через особисту прив'язаність відходять від використання до них «it/its», і на заміну використовують або жіночий, або чоловічий рід відповідно до статі. Наприклад:

- *Roxy is an active cat. She/it can run around the house for hours.*

Як можна побачити в прикладі, вживання обох займенників є граматично правильним. Усе, що треба враховувати при використанні цих займенників – ставлення власників тварини.

Займенники третьої особи множини «they/them» мають подвійне вживання в англійській мові: коли йдеться про третю особу множини і коли ми говоримо про людину в третій особі однини, чий гендер ми не знаємо, або яка надає перевагу звертанню на «they/them» по причині тансгендерності або небінарності. Наприклад:

- *Someone has lost their wallet!*
- *Sara has recently been to a concert, they have finally got to see their favourite artist.*

В останньому прикладі продемонстроване правильне вживання третьої особи множини у значенні однини заради інклюзивності.

Окремим розділом в англомовному дискурсі про гендерно-нейтральні займенники є «неозайменники» (neopronouns), які вважаються інклюзивними та дають широкий вибір гендерно немаркованих займенників небінарним та трансгендерним персонам (див. рисунок 2).

BASE PRONOUNS	SUBJECT PRONOUNS	OBJECT PRONOUNS	POSSESSIVE ADJECTIVES	POSSESSIVE PRONOUNS	REFLEXIVE PRONOUNS
They	They ran	I spoke with them	Their eyes grew wide	The cat is theirs	They take care of themself
Ze/zir	Ze ran	I spoke with zir	Zir eyes grew wide	The cat is zirs	Ze takes care of zirself
Ze/hir	Ze ran	I spoke with hir	Hir eyes grew wide	The cat is hirs	Ze takes care of hirself
Xe	Xe ran	I spoke with xem	Xyr eyes grew wide	The cat is xyrs	Xe takes care of xemself

Рис. 2 – Вживання неозайменників

Проте хоч би як часто такі займенники як «ze/xe», та багато інших, не використовувалась у ЛГБТК+ спільноті, вони не можуть прижитися у загальноживаній сучасній англійській мові поза межами згаданої спільноти, а отже на сьогодні найкращим варіантом залишається використання «they/them» [9] [10].

2.2.2. Вираження в українській мові

Порівняно з англійською мовою, вживання займенників може здатися дещо простішим, адже іменники мають граматичну категорію роду, а отже відповідно до закінчень іменників, їх замінюють займенниками третьої особи жіночого, чоловічого та середнього роду однини та загальним займенником «вони» для позначення множини (див. рис. 2).

Таблиця 2 – Особові займенники в українській мові

	Однина	Множина
Перша особа	я	ми
Друга особа	ти	ви
Третя особа	він (чоловічий), вона (жіночий), воно (середній)	вони

На відміну від англійської мови, в українській не передбачено стандартизованого вживання займенника для позначення гендерної нейтральності, що створює неабиякі труднощі для небінарних та трансгендерних персон і їхнього оточення, якому доводиться опускаєти займенники, перефразовувати речення або просто використовувати імена, коли вони звертаються до цих людей [4].

Крім того, нестандартизованим, але популярним є калькування англійського «they» та вживання «вони» як гендерно-нейтрального займенника, що використовується як звертання до небінарних персон та трансгендерів, але це не вирішує питання відсутності прийнятного позначення таких груп людей в українській мові.

2.3. Гендерні стереотипи у вживанні прикметників

Гендерні стереотипи у вживанні прикметників зазвичай прослідкувати дуже важко, оскільки це закладено на рівні підсвідомості завдяки раніше згаданим соціальним факторам впливу на лексикон: наприклад, той факт, що радять не використовувати такі прикметники як «gorgeous», «pretty», «beautiful» по відношенню чоловіків, а «handsome» по відношенню до жінок. Проте можливо дослідити частоту використання таких прикметників за допомогою аналізу сотні текстів через корпуси даних. Отже, цей пункт розділу базуватиметься на дослідженні «From gorgeous to grumpy: adjectives, age and gender» Розамунд Мун (Rosamund Moon), яка дослідила через корпуси даних частоту вживань певних прикметників із іменниками «man/men» («чоловік(и)») і «woman/women» («жінка(и)»).

Серед досліджених поєднань було виявлено, що з іменником «(young) woman» найчастіше застосованими були прикметники «beautiful» (вродлива) (160 р.), «attractive» (приваблива) (125 р.), «pretty» (гарна) (67 р.), а з іменником «(young) man» - «handsome» (123 р.), «nice» (113 р.), «bright» (95 р.), «tall» (76 р.).

Варто зазначити, що в загальному переліку вживання прикметників, які описують зовнішню привабливість потрапили наступні слова: Чоловіки: *handsome, good-looking, beautiful, attractive, dashing, virile, nice-looking*.

Жінки: *beautiful, attractive, pretty, lovely, plain, good-looking, gorgeous, handsome, nubile, sexy, striking, exquisite, stunning*.

Можна відмітити, що прикметники, які описують зовнішність людини в англійській мові є гендерно-маркованими, проте йде тенденція до того, що прикметники, які вважаються «маскулінними» можуть вживатися по відношенню до жінок, а «жіночні» прикметники або дуже рідко, або зовсім не вживаються по відношенню до чоловіків.

Висновки до розділу II

Дослідивши питання вираження гендеру в англійській та українській мовах в іменниках, займенниках та гендерних стереотипах у вживанні прикметників, можна дійти висновку, що є як спільні, так і відмінні риси.

Ізоморфним є вживання особових займенників, адже в обох мовах присутні їхній рід, число, відмінок та особа. Єдиною різницею є вживання в англійській мові особового займенника в третій особі множини «they», коли мова йде про трансгендерну або небінарну персону, тоді як в українській мові таке стандартизоване вживання поки відсутнє.

Аломорфним є вираження гендеру в іменниках, оскільки в українській мові існує граматична категорія роду, а отже і особливі закінчення, що ділять іменники на три класи (жіночий, чоловічий та середній), водночас в англійській мові така категорія відсутня, а отже гендер людини зазвичай визначається із самого контексту. Використання фемінітивів також розбігається завдяки особливостям цих мов: англійська мова вважається більш гендерно-нейтральною, а отже тяжіє саме до таких форм слів на позначення професій, які не вказуватимуть на стать людини; в українській мові ж логічним

є існування двох паралельних форм, а також використання гендерно-нейтральних слів на позначення збірних іменників.

Підсумовуючи, можна сказати, що на розвиток вираження гендеру в обох мовах впливають передусім екстралінгвальні фактори, а саме – соціальні, що стало показовим у дослідженні використання прикметників з іменниками «жінка» та «чоловік», яке продемонструвало відображення у мові стереотипних уявлень про гендери, які формуються суспільством.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Ця курсова присвячена дослідженню вираження гендеру в англійській та українській мовах і труднощів при перекладі, які спричиняє різниця у його вираженні. Таким чином, було розглянуто поняття «гендер» як міждисциплінарного феномену, визначено класифікацію обох мов згідно з типом граматичного словотвору, досліджено способи його вираження в різних частинах мови, визначено екстралінгвальні фактори впливу на лексикон та виявлено тенденцію вживання прикметників зі словами для позначення «жінка» та «чоловік» на основі дослідження Розамунд Мун «*From gorgeous to grumpy: adjectives, age and gender*».

Під час аналізу усіх аспектів вираження гендеру в обох мовах ми дійшли висновку, що різниця його вираження в них може створити неабиякі труднощі під час перекладу. Це стосується передачі гендерно-нейтральної лексики англійської мови, етичного використання займенників на позначення небінарних та трансгендерних персон в українській мові та загального розуміння гендеру людей та тварин в межах тексту. Крім того, варто зазначити різницю лінгвістичних питань в обох мовах: в українській це актуальність запровадження обов'язкового використання фемінітивів на позначення жінок у професіях, у той час як в англійській – це відходження від фемінітивів та надання переваги гендерно-нейтральним назвам професій. Зазначені висновки вкотре демонструють, що цю частину лінгвістики потрібно продовжувати досліджувати та шукати вирішення труднощам, що виникають під час міжкультурного обміну.

RÉSUMÉ

The study on the topic «Ways of linguistic expression of gender in English and Ukrainian language» is dedicated to the contrastive analysis of the expression of gender in both languages, as well as dwelling on the issues of the translation that emerge due to these differences. To conduct this study, the term «gender» was defined as an interdisciplinary phenomenon, and the classification of languages according to the type of grammatical word formation was stated to further observe the differences related to the expression of the grammatical category of gender between Ukrainian (synthetic) and English (analytical) languages, and the extralingual factors of lexicon classification and their effect on the creation of gender stereotypes in the usage of adjective was defined based on the research «From gorgeous to grumpy: adjectives, age, and gender» by Rosamund Moon.

By studying and engaging with the literature, as well as studying the examples that reflected the differences in both languages, it became known that the differences in the expression of gender can truthfully complicate the process of translation from one language to another, especially when it comes to highlighting the gender-neutral style of the English language in Ukrainian, ethical translation of the inclusive language and pronouns and reflecting upon the differences in the gender-marked adjectives. It also showed that the topics related to the issue and discussed among the linguists of both languages are different: in Ukrainian the main point studied and popularized in the gender linguistics are feminitives, whereas in English it is the gender-neutrality of the language. This study proves that the topic of expressing gender in English and Ukrainian languages should be further studied, as there is still a solution to be found to the issues related to the connection of gender, translation, and cross-cultural communication.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березенко, В. М. (2010). *Порівняльна типологія англійської та української мов : Навчальний посібник*. К.: Видавничий центр КНЛУ.
2. Інститут мовознавства АН УРСР (1970 – 1980). *Словник української мови в 11 томах (СУМ-11)*. Видавництво «Наукова думка».
3. Ірина, С. (2020). *Тенденції використання фемінітивів в сучасній англійській, українській та російській мовах. Труднощі перекладу*. Видавництво «Молодий вчений».
4. Коккіна, Л., Марінашвілі, М. (2021). *Гендерно нейтральна мова в сучасному суспільстві як перекладознавча проблема*. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
5. Кочерган, М. П. (2001). *Вступ до мовознавства*. Видавничий центр «Академія».
6. Лозова, М. С. (2020). *Фемінітиви у новій версії українського правопису*. Київський професійно-педагогічний коледж імені Антона Макаренка.
7. Мороз, Т. (2014). *Характер співвідношення семантики та граматики на рівні морфологічної категорії роду іменника*. Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.
8. Степанова, Е. Р. (2017). *Сутність та походження поняття «гендер»*. Авторська редакція.
9. Baron, D. (2010). *The gender-neutral pronoun: after 150 years still an epic fail*. The Web of Language.
10. Binkley, C. (2015). *He? She? Ze? Universities add gender pronouns*. Associated Press.
11. Darr, B., & Kibbey T. (2016). *Pronouns and Thoughts on Neutrality: Gender Concerns in Modern Grammar*. The Journal of Undergraduate Research at The University of Tennessee.
12. Green, R. (2010). *Robert Stoller's Sex and Gender: 40 Years On*. Archives of Sexual Behavior.

13. Haig, D. (2004). *The Inexorable Rise of Gender and the Decline of Sex: Social Change in Academic Titles, 1945–2001*. Archives of Sexual Behavior, Vol. 3, 87–96.
14. Money, J. (1952). *Hermaphroditism: An Inquiry into the Nature of a Human Paradox*. Doctoral Dissertation, Harvard University, Cambridge.
15. Money, J. (1985). *The conceptual neutering of gender and the criminalization of sex*. Archive of Sex Behavior.
16. Moon, R. (2013). *From gorgeous to grumpy: adjectives, age and gender*.
17. NYC Commission on Human Rights (2002). *Legal Enforcement Guidance on Discrimination on the Basis of Gender Identity or Expression: Local Law No. 3 (2002); N.Y.C. Admin. Code § 8-102*.

Інтернет джерела

18. Ватаманіца, Л. (2021). *Гендерна рівність: в професії всі рівні*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mamalyha.com.ua/post/genderna-rivnist-v-profesiji-vsi-rivni>
19. Іванченко, М. С. (2007). *Багатовимірна модель гендера*.
20. Money, J. (1985). *The conceptual neutering of gender and the criminalization of sex*. Archive of Sex Behavior. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1007/BF01542110>
21. Oxford English Dictionary (2024). “*Gender, N.*”. Oxford UP. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1093/OED/8610510183>
22. World Health Organisation (2022). *Gender mainstreaming for health managers: a practical approach*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.who.int/news/item/06-07-2022-who-updates-widely-used-gender-mainstreaming-manual>
23. World Health Organisation (2016). *Gender, women and health*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20161114005354/http://apps.who.int:80/gender/whatisgender/en/>

24. Брус, М. (2021). *Давня українська мова. Фемінітиви та їхнє походження*. Радіо Свобода. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.radiosvoboda.org/a/davnia-ukrayinska-mova/31149104.html>

Джерела ілюстративного матеріалу

25. Spivak, M. (1990). *The Joy of TeX: A Gourmet Guide to Typesetting with the AMS-TeX Macro package*.
26. Kennedy, L. (2018). *Male and Female Animal Names*. Terminology Coordination European Parliament. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://termcoord.eu/2018/02/male-and-female-animal-names/>
27. Terminology Coordination European Parliament (2018). *Male and Female Animal Names*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://termcoord.eu/2018/02/male-and-female-animal-names/>

ДОДАТОК А Ізоморфні та аломорфні характеристики дієслів в англійській та українській мовах

Category	Means of realization in English (S-synthetic, A - analytical)	Means of realization in Ukrainian (S-synthetic, A - analytical)
<i>ISOMORPHIC</i>		
Person	S <i>I know-he knows</i>	S <i>Я знаю-Вона знає</i>
Number	S <i>He reads-They read</i>	S <i>Я знаю-Вони знають</i>
Tense	S-A <i>I work-I worked- I shall have done that if...</i>	S-A <i>Я читаю-Він читав</i>
Mood	S-A <i>Let us sing. Stand up! He would have been here...</i>	S-A <i>Читай. Нум я вам заспіваю! Читав би швидше!</i>
<i>ALLOMORPHIC</i>		
Aspect	S-A <i>He is working</i>	S <i>Він читає</i>
Phase	S-A <i>He has done/worked</i>	S <i>Вона написала</i>
Voice	S-A <i>The letter is written</i>	S//S-A <i>Лист написаний / був написаний</i>

Рис. А.1

ДОДАТОК Б Особові займенники в англійській мові

Таблиця Б.1

	Singular	Plural
First person	I	we
Second person	you	you
Third person	he (masculine), she (feminine), it (neuter)	they

ДОДАТОК В Вживання неозайменників

BASE PRONOUNS	SUBJECT PRONOUNS	OBJECT PRONOUNS	POSSESSIVE ADJECTIVES	POSSESSIVE PRONOUNS	REFLEXIVE PRONOUNS
They	They ran	I spoke with them	Their eyes grew wide	The cat is theirs	They take care of themself
Ze/zir	Ze ran	I spoke with zir	Zir eyes grew wide	The cat is zirs	Ze takes care of zirself
Ze/hir	Ze ran	I spoke with hir	Hir eyes grew wide	The cat is hirs	Ze takes care of hirself
Xe	Xe ran	I spoke with xem	Xyr eyes grew wide	The cat is xyrs	Xe takes care of xemself

Рис. В.1

ДОДАТОК Г Особові займенники в українській мові

Таблиця Г.2

	Однина	Множина
Перша особа	я	ми
Друга особа	ти	ви
Третя особа	він (чоловічий), вона (жіночий), воно (середній)	вони